

A jövő
megjósolásnak
leghatékonyabb
módja, ha
nekiállunk
megalkotni.

(Peter Drucker)

Szerbia az EU-integráció útján : tények a “kincstári optimizmus” mögött¹

Hogyan célszerű kezelnie a szerb kérdést a magyar uniós elnökségnek?

Türke András István Ph.D

Szerbia leendő EU - csatlakozása alapvető fontosságú tényező a Balkán hosszú távú stabilitása szempontjából, melyben Magyarország - a vajdasági magyar kisebbség miatt - fokozottan érintett. Az ország gazdasági fejlődése, stratégiai pozíciója – főként a Dunára alapozva – a 2000-es években egyre dinamikusabban vonzza a külföldi befektetők figyelmét. Mindez egy olyan térségben, ahol a fokozott magyar megjelenés, a szorosabbra fűzött bilaterális együttműködés Magyarország mozgásterét is jelentősen bővíthetné.

A magyar uniós elnökségnek fokozott figyelemmel lenne célszerű kezelnie a „szerb kérdést” és a napjainkra ismét némiképpen gyorsulni látszó integrációs folyamatot. Mi áll azonban ennek a háttérében? Szerbia felkészült-e a csatlakozásra, mennyire viselte meg a világgazdasági válság és melyek az integrációt gátló, illetve segítő gazdasági tényező? Alábbi tanulmány e kérdésekre kíván választ adni:

I. A gazdasági válság hatásai Szerbiára

Szerbiában 2000 októberében még 5,4%-os volt a gazdasági növekedés, az átlagbér 400 euró körül alakult, de ezzel a lakosság nem volt elégedett. Nőtt a befektetések száma, de ezzel együtt a deficit is, és helyi szinten egyre kevesebb forrás állt rendelkezésre. 2005-re a deficit 17,4%-ra emelkedett és folyamatosan többet költöttek a bevételeknél. Az ország köztartozása 5 milliárd euróról 15 milliárd euróra kúszott fel. A veszteségek pótlását privatizáció útján tervezték, ezt azonban nem tudták megvalósítani.

2003-2008 között megugrott a szolgáltatási és az ingatlanszektor fejlődése is. 2009-re ez, és a folyó fizetési mérleg hiánya is megnőtt, pedig ez utóbbi már éppen csökkenésnek indult volna a válság előtt. Mindenesetre a 2008-as külkereskedelmi mérleg deficitje felülmúlta a jövedelmek arányát.

III. évfolyam
2. szám

2011. január 27.

¹ Kitekintéssel Montenegróra

Annak ellenére, hogy Szerbia (még) nem EU-tagjelölt, az EU euró-milliárdokkal segíti, igaz a szerbek 100 milliárdokat kérnének. Az is problémát jelent, hogy az ország, mikor még jobban áramlott be a tőke, alig takarékoskodott, ráadásul az állam túlköltekezett, a szerb állampolgárok pedig nem értik, hová tűnt egyik napról a másikra az a töménytelen pénzmennyiség.

A válasz pedig a következő : A 12,5 milliárdnyi privatizációs bevételt a 12 milliárdos hiány lefaragására használták fel. Mikor a válság hatására újabb forrásokat kellett biztosítani a bankok likviditásának garantálására, a Szerb Nemzeti Bank (SZNB) újabb hitelekkel volt kénytelen e célból felvenni. Céljuk az, hogy a hitelpiacon főleg a háztartási hitelekkel növeljék. A bankközi hitelek terén némileg jobban állnak, ehhez a bankok saját tartalékaikat használták és nem kellett euró alapú hitelt felvenniük.

90 milliárd dínárt investáltak a kormánynak nyújtott kölcsönökbe, a költség közvetlenül 50 milliárd dínárhoz jutott hozzá. Az SZNB kormányzója szerint sikerült elkerülniük a legrosszabbat, de a jelenlegi lépések inkább tűzoltás jellegűek, miközben neki kell látni a hosszabb távú stratégiák kidolgozásának.

A költségvetési hiány tekintetében nem a mennyiségével, hanem a minőségével vannak a legfőbb gondok : 4-6% még elviselhető lenne, de nem mindegy, hogy a hiány a fogyasztások vagy a befektetések terén jelentkezik. A lakosság természetesen a bér- és nyugdíjemeléseket favorizálná a befektetések kárára.

Szerbia GDP-je 10%-át jelentő összeg felvételére készül az IMF-től, melyet 20 éven belül kell majd visszafizetni. Ebből tervezik végrehajtani az egészségügyi és a tanügyi reformot². Veszélyes lépés azonban a hitelekkel nem termelő beruházásokba (is) fektetni, mert így visszafizetésük komolyabb gondokat, növekvő lakossági terheket jelenthet, Szerbiának az IMF-el épp az ilyen reformtervek miatt vannak nézeteltérései. Mindenesetre - szerb vélemények szerint - a krízis hatásait más országoknál lassabban fogják kihaverni, az eddigi modellek megbuktak, az újak kidolgozása több időt vesz igénybe.

A krízis előtt a szerb gazdaság növekedése viszonylag erősnek volt mondható, de ez nem vezetett a munkanélküliség csökkenéséhez (14-20%), mint ahogy hasonló a történet a közép-európai államok esetében is. A munkanélküliség 2001-től nem nagyon csökkent, 2,1 millió személy érintett, azonban átstrukturálódás figyelhető meg a számok mögött, a vállalati szektorban jelentősen csökkent a munkanélküliek száma, míg egyéb szektorokban 300.000 állást szüntettek meg³.

A monetáris illúzió mértéke igen nagy, nagy dilemma, hogy az inflációt, vagy a munkabéremelést áldozzák-e be. A szerbeknek is a legfőbb problémája a stagfláció, a recesszió periódusában is megugrik az infláció. Legfontosabbnak az árstabilitás megőrzését tartják - legalábbis az állam által ellenőrzött árak tekintetében, az 50%-os külkereskedelmi deficit miatt.

² Az országban 190 olyan iskola működik, melybe 5 vagy még kevesebb gyerek jár, ezeket nem megszüntetni, hanem segíteni akarják.

³ Szerb Statisztikai Hivatal

A válság ellenére az infláció magas maradt, a termelés 26%-al esett vissza, a kereskedelem 25%-al, mindez az elégtelen strukturális reformok eredménye⁴. A gazdaság strukturális megváltoztatásának a problémája a fő kérdés. R. Jelasic szerint sokat tanulhatnak a szerbek megtanulhatnák a magyar Bokros Lajostól : Az elszórt jövedelmi állam kiépítésének lépéseit az állam nem tudja finanszírozni. 2009 tavaszán úgy kalkuláltak a szakértők, ha a szerbek belevágnak a reformokba, az első eredmények 2011 körül jelentkezének. A válság kapcsán felszínre került, hogy a közszféra reformja is halaszthatatlan kérdés, melyet eddig az adóreformok szorították háttérbe, miközben ez a deficit egyik legfőbb tényezője és az energiaszektort eddig csak részlegesen privatizálták⁵.

Szerbia igen restriktív monetáris politikát folytat, viszonylag stabil bankrendszere van, szigorú előírásokkal. Banki szakértők szerint, ha előre lehetett volna kalkulálni a krízist, a rendszer kivédte volna. Számukra a dinár stabilitása a legfontosabb, és hogy javuljon az euróval szemben. A 2009 óta folyó szerb nemzeti banki beavatkozásokat e téren megfelelőnek ítélik⁶. Mások szakértők szerint ennek az ellenkezője igaz, a Szerbiát jobban sújtotta a krízis, mint más országokat. Jelentősen csökkentek a külföldi befektetések 2009 elején és a szerb export 75%-al esett vissza. A szerb gazdaság 2000 óta átlagosan 6 százalékkal gyarapodott évente, amíg 2008 elején ki nem tört a globális válság. A 2009-re előirányzott 3%-os gazdasági növekedést inkább optimista adatnak tekintették, de végül is a valóságban is „csak” 3%-al esett vissza a növekedés üteme⁷. A szerb gazdasági helyzet javulását jelzi, hogy az IMF 2010 április elején bejelentette: Szerbia csak a felét szándékozik lehívni a számára jóváhagyott 360 millió eurós hitelrészletnek, ami a 2009 januárjában jóváhagyott, majd később 2,87 milliárd dollárra megnövelt készletli hitel negyedik részlete.

Geostratégiai célok, nagyhatalmi játszmák a térségben

Szerbiában az érezhetően erős amerikai jelenlét mellett az oroszok is egyre aktívabban vannak jelen. Az ország ugyanakkor nem tekinthető az EU „előkertjének”, legfeljebb az „kapuőrnek”. Energetikai szempontból az ország nagyon vonzó, az USA célja raktározók létesítése és a korábban gyengülő tendenciát mutató amerikai jelenlét éppen ezért „visszaerősödött”.

	Nabucco	South Stream	Blue Stream
Tervezés kezdete	2002	2007	1997 (Fekete-tenger) 2001 (?)
Várható befejezés	2014	2015	2005 (török rész) 2010
Kapacitás	31 milliárd m ³	63 milliárd m ³	16 billió m ³ /év
Költség	8 milliárd euró	8,6 milliárd euró	3,2 billió USD

⁴ Itt meg kell jegyeznünk, hogy ezen adatok félrevezetőek lehetnek, mert ahány szakértő, annyiféle számot említ, néha jelentősebbnek tűnő eltérésekkel.

⁵ Radovan Jelasic, a Szerb Nemzeti Bank elnöke szerint

⁶ Roland Wass, Executive Director of Corporate Banking Division, Raiffeisen Bank

⁷ Felgyorsult a gazdasági növekedés Szerbiában, Galamus Csoport, 2010. augusztus 09, <http://galamus.hu/>

A legfontosabb befektetők az osztrákokon túl Kína, Görögország Németország és Olaszország. A görögök 2002-től vannak jelen, a franciák az infrastruktúra, telekommunikáció és közlekedés terén igyekeznek behatolni.

Oroszország új energetikai koncepciója a 2007-es zágrábi konferenciával vette kezdetét a Balkánon.

A szerbek szerint az oroszok a végrehajtás területén jóval gyorsabbnak tűnnek, illetve jóval flexibilisebben tudnak reagálni a változásokra : A Déli Áramlat vezeték kétszer akkora kapacitást lesz képes szállítani, miközben tervezett költségei alig nagyobbak a Nabuccoénál⁸.

Szerbianak tehát fontos mindegyik gázvezeték (noha a Nabucco és a Blue Stream a jelenlegi tervek szerint nem megy át közvetlenül az országon). A South Stream-ot illetően az oroszokkal hosszabb távú megállapodás 2008 december 24-én született : A Blue Stream körül fellépő bizonytalansági tényezők megsokasodása miatt az oroszok egy olyan új alternatív terv mellett döntöttek, melyben Szerbia kulcsszereplő : Törökországra Oroszország nem számíthat teljesen bizonyosan és 2007-ben Bulgária és Románia is EU tag lett, tehát némiképpen megnehezülhet a vezeték feletti orosz ellenőrzés biztosítása. (A Blue Stream török szakasza már 2003 februárjára kész lett, de sokat mondó, hogy a törökökkel való árviták miatt csak 2005-re tudták hivatalosan átadni.)

Kép forrása : <http://szentkoronaradio.com>

A South Stream orosz és kazah kiindulási pontokkal kikapcsolja Törökországot, mivel végig a Fekete-tenger alatt menne keresztül. Innen Bulgáriába érkezik a vezeték, ahol az ország EU tagsága ellenére is erősödik az orosz jelenlét, akár csak Magyarországon, ahova Szerbián keresztül fog a vezeték becsatlakozni. Azért még elég sok a bizonytalanság,

⁸ Szó szerint ugyan nem mondják ki, de számunkra úgy tűnik a szerbek jobban bíznak a South Stream projektben. Kimondott céljuk természetesen, hogy mindkét fél jóindulatát megőrizték.

2009-től pedig Boszniai és Macedóniai leágazások terve is napirendre került, míg 2007-ben még izraeli végállomásról is beszéltek.

A szerb-orosz megállapodás 4 eleme a következők voltak :

- 1, A GAZPROM NEFT⁹ 2008-ban 51%-os részesedést szerzett a szerb nemzeti olajipari vállalatban, a NIS-ben
- 2, 500 millió euros orosz beruházásért cserébe. (2008-ban azzal számolt az orosz vállalat, hogy a szerb társaság 2011-ig megtarthatja monopoljogait a balkáni országban. 2010-ben az oroszok azt szerették volna, ha még egy évvel meghosszabbítanák a társaság monopolhelyzetét, de a szerb kormány - az ország EU-csatlakozási törekvéseihez köthető szabadpiaci kötelezettségekre hivatkozva - elutasította a kérést és várhatóan 2011 elején eltörli a Gazprom olajbehozatali jogát, és engedélyezi az üzemanyagok szabad árazását.)
- 3, Egyéb orosz érdekek megjelenése Szerbiában : az Aeroflot, hidroelektronikai beruházások és eladások területén (stb).
- 4, Az orosz-szerb kereskedelem viszonylatában a termékek 90%-át a szabadkereskedelem szabályainak vetnék alá a két ország között. (Ez egyelőre terv, mindenesetre markánsan jelzi az orosz gazdaság ("gazdasági térség") terjeszkedési céljait egy "szláv unió" létrehozásával.) Ezeket a törekvéseket a Szerbiában jelen lévő beruházó EU-tagállamok is támogathatnák, hiszen például a franciák is jelentősen profitálhatnak abból, hogy Szerbián keresztül vámmentesen szerezhetnek be orosz árukat.

Az orosz gazdaság tehát intenzíven terjeszkedik, és ez az EU-nak is komoly kihívást jelent mind energtikai, mind a közös kül- és biztonságpolitika szempontjából: ha a szerb (és a többi balkáni) EU-csatlakozás sokat késik, Szerbia (és a térség más államai is) az orosz gazdasági térség részévé válva komoly nyomást gyakorolhat az EU-ra. Gondoljunk csak arra, hogy tágabb értelemben e térségen keresztül jön át a Nabucco vezeték is, melynek sorsa, folyamatos működésének garantálása akár kétségessé válhat, és esetleg olyan helyzetek állhatnak elő, mint az orosz-ukrán gázvita kapcsán.

Belgrád az orosz üzletből egyértelműen hasznot húz, hiszen a szerbeknek nincsenek meg a kapacitásaik a modernizálásra és az oroszok rendszeres tranzitköltséget fognak fizetni. Fix árat fizetnek, melyeket közvetlen tárgyalásokon állapítanak meg. Természetesen az oroszok miatt az EU-val (és egyéb partnerekkel) sem fognak szakítani és folytatják az együttműködést az Energiaközösséggel is.

A szerbek 4 forgatókönyvvel számolnak a jövőre nézve:

- 1, A Nyugat-Balkán az EU krízisének szenvedő alanyává válik, az EU-integráció nagyon eltolódik, esetleg meg sem valósul egyes államok esetében. A térség jelentős vagy egyes része(i) orosz (és esetleg amerikai) érdekszférába kerülnek (ill. maradnak).
- 2, Az alábbi rizikók elkerülésének lehetősége : orosz kapcsolatok kontra EU integráció, Oroszország túlzott megerősödése a Balkánon.
- 3, A gazdasági verseny, hírszerzés eljelentéktelenedése a Balkánon. Itt meg kell jegyezni, hogy például a francia-orosz energetikai kapcsolatok a

⁹ Gazprom Neft : 75,7% -Gazprom + 20% -Jukosz + egyéb (2005-ös adatok alapján)

Balkánon nem igen működnek, és az amerikai jelenlét az orosz jelenlét ellenére erősebbnek mondható.

4, Moszkva nem ellenzi Belgrád EU-csatlakozását, de ehhez fel kell függeszteni az orosz-szerbiai szabadkereskedelmi egyezményt (melyből érdekes módon, mint láthattuk a nyugatiak profitálnának az orosz fél miatt).

A térség lokális gazdasági együttműködési hálózata még meglehetősen felemás. Moldáviával például hiába partner Szerbia a CEFTA-n belül, valójában szinte semmi kereskedelmi kapcsolata nincs. Az energiaválság alatt azonban Boszniát Szerbia látta el gázzal, és ez igen pozitív fejleményekre enged következtetni, főleg, hogy Tadic elnök kijelentette: *“Ez mindennapos gesztus. Nem kivétel, hanem szabály és a jövőre nézve is példát kell, hogy mutasson a kölcsönös felelősség tekintetében.”* A drinai hidroelektronikus erőmű, a tervezett albániai nukleáris erőmű horvát finanszírozással mind példák arra, hogy megindult végre az együttműködés. Montenegró, noha rögtön elismerte Koszovó függetlenségét, a legszorosabb és legjobb gazdasági kapcsolatokat mégis (logikusan) Szerbiával tartja fent.

Bizonyos szerb felfogások szerint a balkáni háborúk, de a jelenlegi balkáni diplomáciai manőverek egyik igen fontos célja a Duna – mint kereskedelmi folyosó – elérése, biztosítása. (Ezzel jó, ha kalkulál a 2011-es magyar elnökség is a Duna Stratégia Kapcsán.) A szerbek még latolgatják, hogy az orosz és az amerikai opciók közül melyik lesz a befutó a térségben, addig is megpróbálnak a kettő között egyensúlyozni.

Az amerikaiakat illetően – egyes szerb vélemények szerint – feltételezhető, ha McCain nyert volna, akkor az amerikai jelenlét jóval gyengébb lenne a Balkánon, míg Bush és Obama lényegében ugyanazt a politikát követi. A szerbek szerint az is az amerikai közeledés bizonyítéka, hogy állítólag Albright kifogásolta a Bush adminisztráció alatt, hogy az USA megsérti Szerbia szuverenitását Koszovó elismerése kapcsán – ők mindenesetre számon tartják az ilyen lépéseket. Egyesek olyan véleményüknek is nyíltan hangot adnak, hogy az EU lényegében nem tekinthető független tényezőnek, *de facto* az USA irányítja¹⁰.

Az Egyesült Államok geopolitikai céljai pedig világosak, például a Camp Bondsteel-i tábor létrehozásával, melyet Dick Cheney volt alelnökhöz köthető Halliburton cég épített és üzemeltet. Ez a katonai bázis “teljesen véletlenül” a Trans Balkan AMBO stratégiai olaj ill. gázvezeték közelében található, mely Vlorát (Albánia) hivatott összekötni Burgasszal (Bulgária) és melynek a tervét a Brown & Root Ltd, a Halliburton leányvállalata dolgozta ki. Ezen kívül még jó néhány jelentős amerikai logisztikai cég jelent meg a térségben, köztük a Madelaine Albright érdekeltségi körébe tartozóak is. Mindenesetre az amerikai Warren Zimmerman, volt jugoszláviai nagykövet 1999-es véleménye alighanem árulkodó: *„A NATO ebbe a régióba 20-30 éves periódusra készül berendezkedni.”*

¹⁰ Zoran Petrovic Pirocanac, Belgrádi Politikai Intézet véleménye alapján

Szerb vélemények szerint a legfontosabb fejlődés e téren, hogy az USA – a Balkánon is – immár nemcsak a katonapolitikailag fontos területekre és nyersanyagforrásokra „koncentrál”, hanem a jövő egyik kulcselemére, a transzportútvonalakra is (akárcsak az oroszok a szénhidrogének területén). *De facto* az Egyesült Államok ellenőrzi az útvonalakat a Dunáig és az eurázsiai leágazásokat is. Jelenlegi elszigetelt helyzetéből Szerbiának egyetlen kitörési esélye a Duna¹¹.

Brit vélemények szerint az USA nem tekinthető az EU ellenfelének a Balkánon, inkább segíti a balkáni államok EU-integrációját és angol szemszögből kevésbé tűnik blokkolva az integrációs folyamat a látható nehézségek (Piran, Macedónia) ellenére. Szerbia a Republika Srpska (Boszniai Szerb Közt.) miatt lehet legfőképpen érdekelt az EU-bővítésben, hogy minél több szerb lakossal, szerb kisebbséggel rendelkező állam lehessen minél hamarabb az EU tagja. (És ez a törekvése nagyon hasonló Magyarország törekvéseihez, tehát a szerbeknek célszerű lenne szorosabban együttműködni a magyarokkal, hiszen utóbbiak már 6 éve az EU-n belül küzdenek határon túli kisebbségeik helyzetének normalizálásáért.) A legfontosabb, hogy a szerb imázs megváltozzon Európában, mert az jelenleg a legrosszabbak között van. Az optimista britek szerint az EU keretek Koszovó kérdésére is megnyugtató alternatívát tudnának adni és az észak-ír rendezés példáját ajánlják mintaként tanulmányozásra¹².

Szerbia és az EU integráció kérdése

Patthelyzetek sorozata a Balkánon, Szerbia zsákutcában

Az 1999-es koszovói háború óta tartó folyamatban jelenleg az EU és a Nyugat-Balkán közötti kapcsolatok harmadik fejezetébe lépünk. A második fejezet legfőbb eleme a (2000-es zágrábi, majd a) 2003-as thesszalóniki konferencia volt. Akkor úgy tűnt, ezek világos perspektívát kínálnak a Balkán államainak az EU-bővítések területén: Az egész balkáni térség belátható időn belül az EU-ba integrálódik, még ha egyes országoknak igen sokat is kell ezért tenniük. A regionális helyzet pedig eléggé zavaros volt akkoriban is, Koszovót blokkolták, Djindjicset akkoriban gyilkolták meg, de úgy tűnt, az idő lassacskán minden problémát megold majd.

Hét év távlatából azonban, a jelenlegi helyzetet szemlélve úgy tűnik, a Balkán államai még inkább távolabb kerültek az EU-tól, mint 2003-ban voltak, noha kétségtelen előrelépések történtek néhány részterületen, mint például a horvát-szerb együttműködés területén. Ez annak is az eredménye, hogy az EU-ban azóta jóval kevesebb az „illuzió”, mint 2004-ben volt, a 10+2-es bővítés előtt¹³.

Szerbia – mely a legrosszabb helyzetben van a Balkánon – azonban csak igen későn, 2009 decemberében nyújtotta be hivatalosan az Európai Unióhoz való csatlakozási kérelmét. 2010 májusában elhangzott, hogy Szerbia célja, hogy 2011 közepéig, vagyis legkésőbb a magyar EU-elnökség végéig az Európai Unió hivatalos tagjelöltjévé váljon. A kezdeti

¹¹ Zoran Petrovic Pirocanac, Belgrádi Politikai Intézet véleménye alapján

¹² Judy Batt, az EUISS volt Balkán-szakértőjének véleménye alapján

¹³ Stefan Lehne szerint (Európai és Nemzetközi Ügyek Minisztériuma, Bécs - politikai igazgató)

holland ellenkezés ellenére 2010 október 25-én pedig az Európai Unió külügyminiszterei Luxembourgban úgy döntöttek, hogy átküldik Szerbia uniós csatlakozási kérelmét a brüsszeli bizottságnak. A jelenlegi szerb kormánynak Karadzics kiszolgáltatása jó időre biztosította a politikai tőkét, de még mindig 2 további személy (Ratko Mladic) kiadatását várják. A csatlakozási tárgyalások megkezdésének egyik előfeltétele Ratko Mladic kiadatása, azt azonban a szerbek fele ellenzi.

Zágráb és Thesszaloniki után tehát hosszú ideig lényegében nem történt semmi, ugyanazok a célok ismétlődtek a nemzetközi dokumentumokban. Az EU hezitációja tehát érthető (volt) a szerb-ügyekben, mégha hosszú távon nem kétséges, hogy Szerbia felvételére szükség van.

Mivel a franciák, majd az írek is nemet mondtak a lisszabon előtti uniós politikai berendezésre. A gond az, hogy Főként a Lisszaboni Szerződés hatályba lépése előtt az EU bizonytalankodása saját intézményi háttérének rendezetlensége miatt elég látványos volt a csatlakozási kritériumok terén is. A szerbek “visszafelé is revolverezhettek”, elvileg joggal mondhatták, hogy a jelenlegi európai berendezéssel nem értenek egyet – hiszen első körben mind a franciák, mind az írek leszavazták – és az ország különben is betölti a kopenhágai kritériumok mindegyikét.

Látszólag nem is tűnnek fel tehát a jelenlegi súlyos problémák a Balkán integrációja kapcsán, hiszen Montenegró (2008. dec.) és Albánia (2009. ápr., > 2014-re szeretne tag lenni) is nemrég nyújtotta be EU-tagsági kérelmét, cél a Balkán “balkántalanítása” lett. Ma már egyébként politikailag nem korrekt diplomáciai berkekben a “Nyugat-Balkán integrációjáról” beszélni, a Balkán szó negatív konnotációja miatt. Ezért a “Dél-Kelet Európa integrációja” kifejezést használják.

Mindez azonban a látszat, és csak szimbólikus (előre)lépésekről van szó. A legaggasztóbb az, hogy az “éllovas” Horvátország is sakk-matt helyzetbe került, hasonlóképpen, mint a neve miatt a görögök által folyamatosan blokkolt (állam-elismerés, NATO-felvétel, EU csatlakozás) Macedónia (ARYM/FYROM) : A pirani öböl miatt Szlovénia gyakorol rá nyomást. A legfőbb probléma az, hogy egyáltalán nem látszik, hogyan lehetne feloldani ezeket a problémákat, hiszen az EU elfogultsága miatt nem vehet részt felkért döntőbíróként ezekben az ügyekben. Jelenleg e viták az ENSZ életét “késérik meg”. Nemzetközi fórum előtt pedig mégiscsak az érintett EU-tag által az EU-t hozná kellemetlen helyzetbe egy elmarasztaló döntés. A patthelyzetek sorozata ezáltal még jó időre előre borítékolható és ezek az intő jelek további óvatosságra intik az európai uniós államokat.

Szerbia ebben az ügyben azért érintett, mert néhány helyen határvitája van Horvátországgal. (A szerbek szerint a határnak a Duna közepén kellene húzódnia, nem pedig néhol átlépnie azt, mint a jelenlegi határ esetében¹⁴.) Könnyel elképzelhető, hogy a horvátok EU-taggyá válva ugyanolyan zsaroló pozícióba kerülhetnek, mint Szlovénia és Görögország. Ez pedig a Nyugat-Balkán hosszú távú stabilitása szempontjából igencsak nyugtalanító

¹⁴ Bálint Csaba, Szerb-horvát megbékélés jön? Persze., *Serbija Insajd Blog*, 2009.03.19, <http://srbija.blog.hu>

jövőképet vet előre, kódolja a bilaterális konfliktusokat és megnehezíti a regionális együttműködések.

Szerbia esetében az EU-csúcsok azt erősítették meg, hogy a kulcskérdés a nemzetközi büntetőbírósággal való együttműködés kérdése. Az ország produkálhatja a legkiugróbb gazdasági mutatókat is, ha nem működik a megfelelő mértékben (és intenzitással) együtt, csatlakozását blokkolni fogják.

A Pirani probléma pedig közvetlen kihatással van Szerbiára és Koszovóra is, világos tanulsága, hogy ezentúl nem célszerű olyan államokat integrálni az EU-ba, melyeknek határvitájuk van. Az, hogy a koszovói helyzet ennyire elmérgesedett, abban igen nagy a Nyugat felelőssége, Wolfgang Ischinger német diplomata az EU nevében teljesen felelőtlenül bízta fel a koszovói albánokat, hogy az Unió mögöttük áll és ezzel megtorpedózta Ahtisaari törekvéseit.

2007 október óta Ischinger révén felmerültek még olyan javaslatok is, hogy a két félnek a II. világháború utáni NSZK-NDK mintára kéne rendezni jogilag az egymáshoz fűződő viszonyukat. Ezzel Szerbia felé elismernék Koszovót integráns részként, de közben pedig Koszovó megerősíthetné *de facto* függetlenségét, mindennek azonban igen kevés az esélye. Ráadásul ha Koszovót Szerbia után vennék fel az EU-ba, a szerbek immár EU-tagként a fentiekhez hasonló patthelyzetet alakíthatnának ki, és ez esélyt jelentene nekik Koszovó sorsának alakításához.

Koszovó kérdése kapcsán a szerb megoldási javaslat, hogy “Koszovó maradjon Szerbiában és Szerbia vigye be az EU-ba”, sem tartható ötlet, az EU 27-ek ebbe nem mennek bele. Most már, hogy ennyi ország elismerte Koszovót, nehéz lenne visszakozni. Számos tagállam nem is akarja a csatlakozás feltételeként szabni Szerbiának, hogy ismerje el Koszovó függetlenségét. Ugyanakkor Ausztria sérelmezi, hogy Szerbia szuverenitása komolyan sérült a Koszovót övező vitkban.

Felmerült problémaként a Szerbia és Montenegró közötti nézeteltérés rendezése, annak kapcsán, hogy Szerbia nem ismeri el a montenegrói ortodox egyházat. Ez valószínűleg nem lesz a csatlakozásuk előfeltétele, de célszerű még előtte rendezniük a kérdést, nehogy “pirani sorsra” jusson Szerbia is. A szerbeknek maguknak kell élére állni a regionális együttműködési kezdeményezéseknek, hogy ki tudják kerülni ezeket az eseti politika teljes csődjét jelentő zsákutcás helyzeteket. E téren hangsúlyt kell helyezniük a transzdanúbiai dimenziókra is.

A jelenlegi Szerbia veszélyes zsákutcába jutott. A vezetőknek úgy kell az EU-tagsággal hitegetni a népet, hogy erre belátható időn belül semmi esély nincs. (A bővítés első “vonata” már elindult és jó, ha a másodikat nem kési le Szerbia.) További aggodalomra ad okot, hogy a szerb lakosság 62%-a nem támogatja az EU-csatlakozást, azonban némi bizakodást jelenthet, hogy a 30 év alatti generáció 80%-a viszont igen.

A pénzügyi és gazdasági világválság hatásai kiszámíthatatlanná teszik a helyzetet és az EU lakossága is lényegében ellenez minden további bővítést. Ez érthető a jelenlegi helyzetben, mikor az EU is nehézségekkel küszködik de akkor már az a kérdés is felvetődik, hogy egyáltalán milyen

gazdasági rendszerhez integrálják az új államokat? A jelenlegihez, amelyik világosan csődbe jutott? Viszont akkor e „bukott rendszer” kritériumait hogyan lehet ráerőltetni az újakra a csatlakozás feltétele gyanánt?

Az EU-integráció szupranacionális irányba tolja el a szerb politikai rendszert, azonban a modernizáció emellett nem igen halad, és a korrupció már most is igen kiterjedt. Ha 5 éven belül Szerbia nem kap valamiféle „kompenzációt”, akkor egyes vélemények szerint a maffia stratégiai pozíciókat szerezhet az országban. E folyamatban Albánia felől várható a legfőbb veszély, mégis, az albánokkal a kapcsolatok normalizálására kell törekedni. Mindenesetre az EU integrációnak a térségben nincs alternatívája és igen szükséges lenne egy „második Thesszaloniki” (Thesszaloniki II.) összehívása az EU részéről, hogy tisztázza a világgazdasági válság következtében létrejött új helyzetet a térség államaival, világos terveket, perspektívákat megjelölve.

A szerb vízumkérdést is ebben a kontextusban célszerű értelmezni, azaz nem az integrációt elősegítő lépésként kell értékelni, hanem egy olyan lépésként, mely a túl sokat váró szerbek szemébe hivatott port hinteni, valamint a jelenlegi EU-barát szerb vezetést akarja mégiscsak megtámogatni hazai közvéleményével szemben. Miért is? Mert szembe kell nézni azzal, hogy Szerbia és Bosznia-Hercegovina teljes gazdasági csődben van. Boszniában annyira súlyos a helyzet, hogy 2009. júliusától be kell szüntetnie az államnak a nyugdíj folyósítását.

Montenegró 2010 január végén 100 millió eurós IMF hitel érdekében kezdett meg tárgyalásokat. Magyar vonatkozása a montenegrói stabilizációs ügynek, hogy 2010 májusában a Montenegrói Központi az Bank OTP montenegrói leányvállalatának, a Montenegrói Kereskedelmi Bank (mely az ország legnagyobb pénzintézete, ezért potenciálisan az ottani bankszektor legkockázatosabb eleme) vezérigazgatója, Bobvos György menesztését indítványozta. A banknak ugyanis komoly szerepe volt a montenegrói hitelezés teljes leállításában, de közben folytatta a betétgyűjtést. A pénzt azonban nem hitelezésre fordította, hanem – helyi vélemények szerint - Magyarországra utalta, amit a montenegrói törvények ugyan nem tiltanak, de nyilvánvalóan nem tetszett a központi banknak¹⁵.

Macedónia 2010 december 8-án állapotott meg arról a Nemzetközi Valutaalappal, hogy az ország összesen 480 millió euró összegű, két éves lejáratú, úgynevezett elővigyázatossági készenléti hitelt (PCL) kap.

Letérés az EU-vágányról : távolodó integráció, társadalmi robbanás veszélye

És itt is meg kell állnunk egy pillanatra, mert az “IMF probléma” is tanújele az utóbbi idők egyik legjelentősebb változásának. 1995-2000 között még az EU volt a régió legjelentősebb pénzügyi támasza, az államok tőle várták gazdaságuk stabilizálását, hiteleiket, (stb.) Azóta azonban az EU fokozatosan eljelentéktelenedett, és mára teljesen kiesett a térségben a gazdasági nagyhatalom szerepéből. Jelenleg az egész Balkánon ugyanis a nemzetközi pénzintézetek, pontosabban az IMF vette át a vezető szerepet.

¹⁵ Nekiment az OTP-nek a montenegrói jegybank, *Hírszerző*, 2010. május 11.

Ez azonban szintén nem az EU-integráció felé fogja ezeket az államokat elmozdítani.

Miért is? Az IMF kölcsönök feltételrendszere jelentősen eltér az EU által nyújtott források feltételrendszerétől. Míg utóbbiak értelemszerűen egy esetleges EU csatlakozás kritériumait is tartalmazzák, előbbiek közép- vagy akár hosszú távra olyan kötelezettségekkel terhelik az államokat, melyek még inkább távolítani fogják őket az EU-tól. Az IMF például az EU-val ellentétben nem követel meg szigorú korrupció-ellenes lépéseket a kormányoktól, ellenben fontos hangsúlyt helyez a központi (és egyéb) adminisztráció tagjai fizetésének csökkentésére. Márpedig ez az összes eddig az IMF-el kapcsolatba került állam esetében a korrupció ugrásszerű megugrását eredményezte.

Szerbiában ehhez még a társadalmi robbanás veszélye is társul, mely szintén súlyos következményeket eredményezhet az ország EU-integrációja és a balkán stabilitása szempontjából. Politikai és gazdasági szakértők szerint egyaránt a stabilitás feltétele az életszínvonal emelkedése. Tudnunk kell, hogy a jelenlegi EU-barát szerb politikai garnitúra bázisa igen ingatag, és nem sok jót jósol számukra a válság miatt erősen tolódó EU-csatlakozási perspektíva sem. E garnitúra bázisa a szerb középosztály, melynek jelentős reneszánsza volt megfigyelhető 2000-től és a Milosevic által elnyomott szerb oligarchák előretörése is megfigyelhető.

Lassacskán meg lehetett élni a bérekből, lehetségessé vált az emberek számára – hosszú idő óta először – lakás, autó megvétele. A világgazdasági krízis ezt a társadalmi réteget sújtotta a leginkább, és gyakorlatilag lenullázta 5-10 év fejlődését. És mivel egy IMF hitel is a középosztály nyakába varrja az ország kölcsöneinek visszafizetésén túl a megszorító intézkedések oroszlátrészét, féltő, hogy a szerb EU-integráció legfőbb támasza, a szerb középosztály rövid időn belül megsemmisül, a jelenlegi politikai vezetés elveszíti bázisát. Ennek pedig beláthatatlanok lehetnek a politikai következményei. Nagy kérdés mit tudnak még a balkáni társadalmak elviselni? Hogyan hat ki mindez az elvándorlás politikai kezelésére?

Az EU-nak – és különösképpen Magyarországnak is – is figyelemmel kéne lennie erre, kalkulálnia kellene a társadalmi robbanással, a szerb vízumpolitika és a szerb határellenőrzés kapcsán is, mivel reális veszélyt jelent a jövőre nézve az EU felé ugrásszerűen megnövekedő migráció. A '90-es évek első hullámához hasonló második hullámmal lehet kalkulálni.

Elsősorban a szerbeknek kell komolyan átgondolni jelenlegi politikájukat, mert fontos változások szükségesek. A vízumkérdésben elért könnyítéseknek szigorú feltételei vannak, az EU erősebb ellenőrzést írt elő. Összességében elmondható, az EU igen sokat kér a balkáni államoktól, a vízummentességért saját határaikat sokkal jobban kell kontrollálniuk. Vízumügyben nem a politikai, hanem a technikai kérdések jelentik jelenleg a legfőbb problémát, azaz Szerbia hogyan kezelje majd az új uniós biometrikus útleveleket.

A "jövő státustörvényeinek" veszélyei a Balkánon

Azonban a migráción túl is van pár perspektíva, amit az EU egyáltalán nem gondol(t) át. Dayton óta az európaiak Bosznia egységét hangsúlyozzák. Azonban az is köztudott, Szerbia azon gyakorlat folytatásán munkálkodik, hogy útlevelet ad a Republika Srpska szerbjeinek. Ezáltal pedig elvileg akkor ők is élvezhetik majd a szerbiai vízummentességet a schengeni térségben. Mindez azonban a boszniai állampolgárok etnikai megkülönböztetéséhez vezetne, igen negatív következményekkel.

További hasonló gondok merülhetnek fel horvát részről is, mivel Horvátország integrációja várhatóan hamarabb fog bekövetkezni, mint Szerbiáé. Horvátország kimondva-kimondatlanul szintén tervezi, hogy a boszniai (és egyéb) horvát nemzetiségűeknek horvát állampolgárságot biztosít. 2009 nyarán mértékadó szerb szakértők a horvát csatlakozás dátumát 2014-re becsülték.

Szerbia és Montenegró lépései az EU integráció felé

A CEFTA "virágzása" a térségben

Szerbia, a CEFTA-t 2010-ben elnöklő ország, nem használja ki kellőképpen a CEFTA-t, míg Montenegró egyik fő csapásiránya éppen e szervezet (2007-ben lettek tagok), végső céljuk pedig a szabadkereskedelmi övezet létrehozása. A CEFTA jelenleg 55 milliós egységes piacot jelent a délkelet-európai régióknak. A kezdeti tapasztalatok azt mutatják, hogy könnyebb azokkal a korábbi államokkal együttműködni, akik az egységes piac részei voltak, mint a többiekkel. Az új CEFTA tagok között fokozatosan bővül az együttműködés, de még nincsenek teljesen kihasználva a keretek. Léteznek még vámtarifa-gátak és az együttműködés még nem terjed ki a korrupció és a bűnüldözés területére, mint ahogy a telekommunikáció és az infrastruktúra területein is sokkal hatékonyabban kellene együttműködniük.

A montenegrói külkereskedelmi mérleg dinamizálása nagy mértékben a CEFTA tagságnak köszönhető. Az ország 2009-től töltötte be a CEFTA elnökségét (2008-ban Moldávia volt az elnök) és a szervezetet ugródeszkának tekinti az EU felé. Biztató eredmény, hogy a szerződés szerint csak 2010-re kellett volna befejezniük a szabadkereskedelmi rendszer kialakítását, de ezt már mostanra sikerült elérniük.

Jelenleg a CEFTA-n belül egyik legfontosabb teendő a statisztikai rendszerek és metódusok harmonizációja. (Horvátország 2002 óta, Macedónia 2006 óta, Bosznia-Hercegovina, Albánia, Koszovó és Moldávia 2007 óta CEFTA tagok). A szerb elnökség a harmonizációs és a felajánlási kérdésekre helyezte a legfőbb hangsúlyt helyezni.

Montenegróban felállítottak egy 30 tagú fejlesztési bizottságot, melynek tagjai között van többek között a legfelsőbb bíróság elnöke, a szociális tanács elnöke és az egyetemi szféra is képviseltetve van benne. Elemzik a befektetések jövőjét, tanulmányokat készítenek, kidolgozzák a regionális együttműködések alapjait, melyek az integráció *sine qua non* feltételei. A regionális együttműködések területén dél-keleti, a fekete-tengeri a regionális közelekedési (Koszovó Gate 1 és Gate 31) és a korrupcióellenes együttműködési törekvések fontosságát hangsúlyozzák. A montenegróiak

üdvözölnék, ha az Európai Bizottság kiadna egy a konkrét csatlakozási kérdéseket érintő fehér könyvet.

Egyes szerb nézőpontból a jelenlegi demokráciák és diktatúrák közötti különbségek elmosódóban vannak (pl. Oroszország) a kritériumok Európa felől kevésbé érintik a politikai berendezkedést, míg a gazdaságiakra nagyobb hangsúly helyeződik. Szerbia a jelenlegi negatív helyzetben, abban bízhat, hogy 2004-ben még a román és a bolgár csatlakozás is függőben volt, 2007-re mégis tagok lettek. Szerintük Thesszalonikiben (2003) még minden jó úton haladt, világos csatlakozási perspektívákkal, azonban a román és a bolgár csatlakozás negatív tapasztalatai paradigmaváltásra készítették az EU-t, és a zűrzavart a lisszaboni szerződés körüli huzavona még csak tetézte. A bővítés tehát nem is annyira Szerbián múlik, hanem az EU-nak kell időt hagyni arra, hogy “rendbe szedje magát”.

A 2009-es prágai csúcs megállapította, hogy az európaizálósági folyamat lelassult a Balkán térségében, ha ezek az államok csatlakoznak, polgáraik csak “második-harmadik kategóriás” európaizálósági folyamaton mentek keresztül. Bár igen nagy mértékű volt a tőkebeáramlás, az életszínvonal a bérek megnégyszereződése ellenére még mindig nagyon alacsony. Ráadásul a válsággal stagnálás állt be, megnőtt a munkanélküliség és a középosztály lett a krízis vesztese.

A szerb gazdasági szektor komoly hátrányban és lemaradásban van, ezért a gazdasági krízis váratlanul és felkészületlenül érte, így komoly károkat okozott. A legégetőbb e területen a gazdasági szakértők területén jelentkező óriási hiányok : 2009-ben úgy vélték 2012-es perspektívában kellene gazdasági akcióttervet kidolgozni. Ennek kellően szigorú feltételeket kell tartalmaznia, úgymint a bürokrácia költségeinek csökkentése, az állandó ellenőrzés megteremtése (ld. magyar PSZÁF) és 11.000 új, képzett szakértőt kellene azonnal felvenni az adminisztráció területén. Ezt kiegészítendő, érthető módon kellene kommunikálni a polgárokkal, világos célokkal, hogy megértsék a reform lényegét. Aztán, a programot teljesítve 2012-ben lenne majd csak érdemes megvizsgálni, Szerbia mennyire érett a csatlakozásra¹⁶.

Szerb vélemények szerint kormányuk stabil, de kormányváltás esetén sem számítanak meglepetésekre, az integrációs lépések folytatódnának. A hollandokkal ugyan folyamatos problémáik vannak/voltak (ld. feljebb), de szerb részről megvan a készség vállalásaik unilaterális alapon való teljesítésére is, azaz akkor is folytatják a reformokat, liberalizálják az EU felé a kereskedelmet, ha az EU vonakodna a kétoldalú egyezmények rá vonatkozó részeinek betartásától.

Az osztrákok jelenleg a legfőbb befektetők Szerbiában, ők lobbiznak a legjobban az ország EU-integrációjáért. Az osztrákok a térségben 4 ország jelenlegi állapota miatt aggódnak leginkább: Magyarország, Románia, Ukrajna és Szerbia. Az olasz és a német jelenlét Szlovéniában, Macedóniában és Albániában erősödik a leginkább. A szerbek az osztrákokon kívül a svédre számíthatnak még teljes mértékben.

¹⁶ Miroslav Miletic, a Szerb Kereskedelmi Kamara Közgyűlésének elnöke véleménye szerint

A csatlakozási folyamatot az a tényező is sűrgeti, hogy az európai pénzügyi-gazdasági körök itteni érdekeltségeik miatt teljes mértékben támogatják a bővítést. Az EU-27-ek az export területén túlszárnyalták az Egyesült Államokat, de pozíciójuk megerősítéséhez – úgymond, a szerbek szerint – szükség van a balkáni bővítésre is. Szerbiának szerencsésebb lenne, ha az EU és nem az IMF “vonzáskörzetébe” kerülne. Az EBRD-től eddig 150 millió euró hitelt vettek fel, de jobb lenne, ha az EU-tól tudnának további hiteleket felvenni.

Szerbia az Előcsatlakozási Alapból (IPA - Instrument for Pre-Accession) is kap, ill. akar még támogatást kapni, főként a privát szektor számára és a dinár stabil átváltási rátájának megteremtéséhez. Az IPA sikerességétől is függ, mekkora IMF hitelre szorulnak rá a jövőben. Ha az ország gazdasági helyzetével nem is, pénzügyi (monetáris) helyzetükkel a szerbek elégedettek tünnek, és a stabilitási paktumban foglaltak teljesítéséhez erőteljes osztrák segítségre számítanak. Céljuk, hogy az Európai Bizottságban is minél szélesebb körben tudják képviseltetni ill. megjeleníteni érdekeiket, és problémaként fogalmazták meg, hogy számos olyan konferencián nem vesznek/vehetnek részt, melyen őket is érintő kérdésekről döntenek, konkrétan pl. a visegrádiak konferenciáin sem¹⁷.

Annak ellenére, hogy a szerbek úgy tartják magukról, és az EU szakértői is általában úgy vélik, hogy a demokrácia területén Szerbia lényegesen jobban áll, mint gazdasági téren, számos belpolitikai reform végrehajtása még hátravan. A 2006-os új szerb alkotmány 102. cikkelye különösen problémás és módosítani kell: E szerint egy megválasztott képviselő mandátumával a párt rendelkezik, és súlyosan sérül a képviselői szabadság és véleménynyilvánítás joga.

A szerbek a képviselő-választási rendszerüket is problémátikusnak ítélik meg, a kötött listás rendszert egyes vélemények szerint szabad listássá kéne alakítani. Az alkotmányt is az eredeti tervek szerint népszavazással kellett volna szentesíteni. Módosítani kell a versenyjogi törvényt is, mert a szerb jogszabályok jelenleg még nem szankcionálják a monopolhelyzetet. A korrupcióellenes és fogyasztóvédelmi törvények szintén megalkotásra várnak, de ezeket az egyéni érdekek komolyan gátolják. Ráadásul nemcsak a pártérdekek miatt torzulnak ezek a törvények, hanem külső faktorok beleszólása miatt is.

Az IMF például komolyan beleszól a Szerb Nemzeti Bankot érintő törvényalkotásba, de ez pozitívum, ugyanis e külső “zsarolás” nélkül nem születtek volna még mindig meg ezek a törvények. A bíróságok igen tapasztalatlanok még az új jogszabályok alkalmazásában. Ezeket a hiányzó törvényeket, ill. jogszabálymódosításokat eredeti tervek szerint 2009-re kellett volna meghozni, de a választások miatt az egész folyamat eltolódott. Pozitívum, hogy szinte minden szerb párt programjában fokozott jelentőséggel szerepel a KKV-k védelme. Szerbia számára egy decentralizált állami

¹⁷ Andreas Schieder, Osztrák Pénzügyminisztérium államtitkára és Bozidar Djelic szerb európai integrációs miniszterelnökhelyettes szerint

berendezkedés lenne a legszerencsésebb, melyben az egyes régiók között egészséges verseny zajlik¹⁸.

Koszovó kérdése és jelentősége ma

Az Európai Unió 2008. február 18-án tudomásul vette, de nem ismerte el Koszovó függetlenségének kikiáltását és egyidejűleg a tagországokra bízta, miként járnak el az ügyben. A koszovói függetlenség kérdését kezdetben « túlreagálták » a szerbek, blokád alá vonták a koszovói határszakaszt, a várakoztatás gyakran elérte a 12 órát. Az esemény a kormány bukását eredményezte.

A koszovói szerbek ellenálltak a MINUK/UNMIK-nak, az 1944-es ENSZ határozatnak, a KFOR-ral is összekülönböztek, ez azonban a szerbiai szerbek rosszsallását váltotta ki. Koszovó blokádja azonban nem tartott túl sokáig, lévén rájöttek arra, hogy létszükséglet az EULEX-el való jó kapcsolatok kialakítása, hogy Szerbia elkerülje a látszatát is annak, hogy a konfliktus megoldása kerékkötőjének tartásák. Ha az EULEX-et támadják, az EU-integrációs törekvéseiket is hátráltatja. Jelenleg kb. 60 állam ismerte el Koszovót, ezzel a szerbek is számoltak.

Az EULEX, az Európai Unió missziója Koszovóban rendőri, igazságszolgáltatási és vámügyekben nyújt segítséget. A szerbek ellentmondásosan viszonyultak hozzá, azonban rájöttek arra, hogy ez az utolsó “mentsvárak” és úgy tekintettek rá, mint az Ahtisaari terv végrehajtását garantáló szervre. Némileg arra emlékeztet a szituáció, mint mikor a szerbeknek a FORPRONU/UNPROFOR csapatok telepítésébe kellett beleegyezniük a horvátországi háború idején : a nemzetközi csapatok akkor éppen a szerb “hódításokat” betonozták be, ütközőzónát képezve a harcoló felek között. Most az EULEX a szerbek számára annak a biztosítéka, – vagy legalábbis ennek szeretnék látni, láttatni – hogy Koszovó független államként képtelen működni és “nemzetközi irányítás alatt van” (mely még mindig jobb annál, mintha “ténylegesen független” lenne.)

Ami sokkal inkább meglepte a szerbeket az az, hogy az Egyesült Államok milyen dinamikus mértékben tervezi visszatérését a Balkán térségébe, mely megint olyan fontos szerepre kezd szert tenni, mint Clinton idejében volt. Jelzésértékűnek tartják, hogy Obama alelnöke, Joe Biden 2009 májusában éppen Szerbiába utazott és balkáni látogatása folyamán se Macedóniába, se Albániába nem látogatott el.

Azt gondolják, az USA fontos szerepet szán Szerbiának a Balkánon és erősen támogatja EU-integrációjukat. Úgy tűnik, támogatni fogják azt a törekvést, hogy nemzetközi bírósági döntés szülessen a koszovói függetlenség deklarációjának megítélése ügyében. Minderre azért is van szükség, mert a KFOR létszámát (mely 2009-ben több mint 15.000 fő volt) az előzetes tervek szerint 2010 januárjára 10.000 főre csökkentik, majd – a tervek szerint fokozatosan 5700 és 2300 főre¹⁹. A NATO a csapatokat Afganisztánba csoportosítja át.

¹⁸ Vladimir Todoric - Legal Forum of Serbia (igazgató) és Srdan Cvijic - European Policy Centre (Brüsszel) véleményes alapján

¹⁹ 2010 februárjában a KFOR létszáma 9903 fő volt, azóta lényegesebb változás nem történt.

A további problémák kapcsán legalább bilaterális kompromisszumokra kell törekednie Szerbiának : A szomszédságpolitika területén (Szerbiát 8, Koszovót 4 állam veszi körül) ahol még nem nagyon működnek a regionális együttműködési keretek, másrészt a Jugoszláv ügyeket vizsgáló nemzetközi bíróság ügyében.

Fő gond az, hogy a szomszédságpolitika a térségben még nem nagyon működik, például Boszniával (Szarajevo, Banja Luka) jóformán az alapokat sem fektették még le. A népirtások miatt még mindig elég lassú a szerb-horvát közeledés is. A Regionális Együttműködési Tanács még mindig csak a tervek szintjén létezik, pedig működése nagyon hiányzik. Mindez pedig a térség stabilitásához és egy leendő EU-csatlakozáshoz alapvető fontosságú lenne.

Szerbia, Montenegró : kül- és biztonságpolitikai vonatkozások

Strabac szerint Szerbia 2008 február 7-én írt alá megállapodást az EU-val, mely érintette az ESDP missziókban való esetleges részvételt is. Az ország 6 fős katonai kontingenssel vett részt a 2009 március 15-én befejeződött csádi EUFOR misszióban (míg Horvátország 15 fővel). A misszió kapcsán a norvégek keresték fel őket, akiknek hosszabb távú tervei vannak a szerbekkel. Ők biztosítják a szerb kontingens szállítását és ellátását is.

A szerbek leendő EU-integrációjuk kapcsán szeretnék növelni részvételüket az ESDP missziókban. Természetesen ebben bármelyik EU tagállam segítségét, köztük Magyarországot is szívesen fogadják. Csádban főként a franciák felé is akartak « jópontokat gyűjteni », (és máig hálával emlékeznek Chirac elnökre, aki megakadályozta a belgrádi hidak lebombázását az 1999-es koszovói konfliktus kapcsán.)

A műveleti részvételhez parlamenti felhatalmazás kell – tehát nem elég a kormány döntése – mely a szerb HM nem hivatalos véleménye szerint gátló, akadályozó tényező. Nyitottak lennének több NATO hadműveletben való részvételre is, de mivel nem NATO tagok, ezen törekvések eddig nem nagyon vezettek eredményre. Az EU felé mindenesetre már jelezte Szerbia, hogy a rendőrmisziókban szeretne részt venni a jövőben.

Szerbiában ugyanakkor most elég erős a pacifista vonulat, legalábbis a politikai elit részéről. Tadic elnök (2003-ig szerb védelmi miniszter, utána szerb elnök) kijelentése komolyan vehető : *“Nem akarom az új generációt háborúnak kitenni, bármi is legyen a tét”*. Egyesek úgy látják, szükséges a folyamatos külső nyomás a régióra, hogy béke legyen, mert itt a történelem folyamán lényegében csak akkor volt béke, ha rákényszerítették erre a feleket. A szerb kül- és biztonságpolitika jelenleg legnagyobb kihívása a “kis ország” problematikája a “nagy” Romániával és Bulgáriával szemben. Ugyanakkor a szerb külpolitika úgy látja, sikeres az ország csak akkor lehet, ha a Szerbiát körülvevő országok sikeréhez is hozzájárulnak.

A (katona)politikai együttműködések területén ki kell emelni Románia növekvő aktivitását a térségben. Kialakulóban egy olasz (Albánia)-szerb/montenegrói-román korridor, mely kiterjed az infrastruktúra, szállítási

útvonalak/folyosók területére is. Úgy tűnik román stratégiai cél lett az Adriához való kijutás. A szerbek élénken érdeklődnek az EU és főként Sarkozy török-politikája iránt, mert ez az ő esélyeiket is befolyásolhatja.

Szerbia 2000 óta NATO tag akar lenni, de Koszovó kérdése – egyesek szerint szerint csak ideiglenesen - megváltoztatta némileg a célokat : Semlegességet deklaráltak, de egyes szerb szakértők szerint ez anakronizmus, mert Szerbia soha sem volt semleges a történelem folyamán, és ebbe a szerepbe nem igen tudja beleélni magát. A szerb biztonságpolitika legnagyobb kudarcát az jelentené, ha – mint ahogy azzal jelenleg számolnak – az összes öket körülvevő ország NATO tag lesz és Szerbia egyedül, elszigetelve kimaradna a régióban. Intő jel számukra, hogy már Boszniában is érvényben van a NATO felé a “Membership Action Plan” (2010 április 22-én hívták meg a NATO országok, míg Szerbia még sehhol sem áll²⁰.

Mindenesetre már megtették a kezdeti lépéseket az integráció felé, Montenegróval és Macedóniával többé-kevésbé már rendezték a kapcsolatokat. (Montenegrót liberalizálni kell, de a válság miatt óvatosak akarnak lenni, mert meg akarják védeni nemzeti érdekeiket, piacukat : A jelenlegi helyzetben csak jóval áron alul tudnának csak privatizálni.) Montenegrónak saját légitársasága (már) van, tengere ellenére flottája azonban még nincs. Versenyfutásra lehet számítani, akár az Albániában már jelen lévő törökök, és az EU államok között, a montenegrói flottaprogramot illetően. Az ESDP kapcsán a montenegróiak szorgalmaznák a haditengerészeti együttműködést az Adrián, a drog, mentési feladatok (stb.) terén.

Konklúzió

A világgazdasági krízis hatását a szerb pénzügyi rendszerre a makro- és – mikro gazdaság szereplői, valamint szerb és külföldi szakértők igen ellentmondásosan ítélik meg. Ami biztosnak tűnik, hogy Szerbia jelentős hitelre szorul, és nem kerülheti meg a strukturális reformokat, ugyanakkor a “dínár ereje” pedig bizakodásra adhat okot.

Energiapolitikai szempontból a South Stream esélye szerb nézőpontból is jelentősebbnek tűnik a Nabuccoénál. Az oroszok dinamikusán erősítik jelenlétüket a Balkánon, kulcspozíciót szereztek a szerb gáziparban. Három gazdasági/energia-tranzit verseny van kialakulóban: EU – orosz – amerikai résztvevőkkel. A szerbek egyensúlyoznak a partnerek között.

A Balkánon nem várható regatta-típusú bővítés. Az EU pénzügyi-gazdasági körei nagymértékben támogatják Szerbia felvételét, de a szerb lakosság körében az EU - csatlakozás nem támogatott, a csatlakozás gazdasági kritériumaival van gond, a demokrácia-kritériumok kevésbé esnek latba. A napjainkban hallható optimista nyilatkozatok ellenére a Nyugat-Balkán jelenleg *de facto* távolabb van az integrációtól, mint 2003-ban.

Az EU gazdasági/pénzügyi pozíciói gyengülnek a térségben, mely beláthatatlan következménnyel járhat. A világgazdasági krízis súlyos hatást gyakorol a szerb társadalomra nézve (is), mindez az EU- integráció veszélyezte-

²⁰ Ivan Vejvoda, Balkan Trust for Democracy / German Marshall Found (Belgrád) szerint

tésén túl komoly biztonságpolitikai kockázatokat (migráció, szomszédságpolitika) is eredményezhet. Kulcskérdés a regionális együttműködési keretek kialakíthatósága és a Duna kihasználása. A vízummentesség a státustörvényhez hasonló politikai zavart kelthet a Balkán térségében, főleg Szerbia, Horvátország és Bosznia vonatkozásában.

A koszovói kérdés kapcsán a szerb álláspont enyhülni látszik, mivel az EU-integráció került előtérbe. Az EULEX által nyújtott politikai lehetőségeket azonban megpróbálják maximálisan kiaknázni. A szerbeknek a hollandokat kellett és kell elsősorban « megpuhítaniuk », hiszen rajtuk kívül az EU minden tagállama a közeledést szorgalmazza.

Egyúttal az életszínvonal emelkedése kulcskérdés lehet a térség problémáinak rendezéséhez.

Szerbia növelné aktivitását az ESDP és a NATO missziókban, a NATO tagság stratégiai cél.

A norvégok a szerbekben stratégiai partnereket látnak, és úgy tűnik kialakulóban, van, vagy lehet egy olasz - szerb-román « tengely ». De ez már egy másik történet, vagy mégsem....

(A szerző véleménye, meglátásai nem feltétlenül esnek egybe az Europa Varietas Intézet véleményével.)

A szerzőről :

Türke András István biztonságpolitikai elemző, a Sorbonne doktora és a Centre d'Histoire Sciences Po Paris kutatója, az EUISS, az AWEU Védelmi Bizottsága, az IRSEM, az SVKI és az MKI külső munkatársa.

AZ EDDIG MEGJELENT EUVI ELEMZÉSEK LISTÁJA

<http://www.europavarietas.eu>*Türke András István (szerk.)***Erős elnökséggel az erős Európáért (?)**

(A magyar uniós elnökség lehetőségei)

2011.01.06. - EuVI Elemzések III./1

*Türke András István (szerk.)***A szlovén elnökségtől a lengyel elnökségig**

Szerzők : Bródy Anikó; Horbulák Zsolt; Kinga Torbicka; Türke András István; Hosszú Hortenzia; dr. Pusztai Dávid; Velich Katalin

2010.09.22. - EuVI Elemzések II./8

*Türke András István***Lengyel külpolitika az elnökválasztás után**

(Több mint stílusváltás?)

2010.07.21. - EuVI Elemzések II./7

*Türke András István***Az új magyar külpolitika várható irányvonalai**

2010.05.27. - EuVI Elemzések II./6

*Türke András István***Kína világpolitikai törekvései**

2010.05.10. - EuVI Elemzések II./5

*Türke András István***A Dakar Rally biztonsági kockázatai Afrikában**

2010.04.25. - EuVI Elemzések II./4

*Marton Péter - Türke András István***Nemzetközi szélsőséges politikai tendenciák**

(Iszlám fundamentalizmus, szélsőséges mozgalmak Európában, Ázsiában, Dél-Amerikában)

2010.04.14. - EuVI Elemzések II./3

*Türke András István***La restructuration de l'industrie militaire en Hongrie (1988-2010)**

(A magyar védelmi ipar átstrukturálódása az EU közös védelmi iparának kialakulása tükrében)

2010.02.18. - EuVI Elemzések II./2

*Türke András István***A szlovák államnyelv-törvény legújabb módosításai**

Avagy hogyan tovább Knut Vollebaek főképviselő úr

2010.01.18. - EuVI Elemzések II./1

*Türke András István***Franciaország és az EU bevándorlási problémái**

Az immigráció probléma vagy gazdasági szükségszerűség?

2009.06.25. - EuVI Elemzések I./4

Türke András István

Kudarcra ítelt-e a Nabucco-projekt?

Az EU energiapolitikai lehetőségeiről világpolitikai perspektívában
2009.04.29. - EuVI Elemzések I./3

Türke András István

Franciaország reintegrációja a NATO katonai struktúrájba

« Ment is, meg nem is, köszönt is meg nem is, vitt ajándékot meg nem is »
2009.04.03. - EuVI Elemzések I./2

Türke András István

« Eco(il)logique » : a környezetvédelem, mint a válság megoldásának csodafegyvere (?)

Milyen valódi lépéseket kéne megtenni az EU-nak a válság kezelésére ?
2009.03.06. - EuVI Elemzések I./1

EUROPA VARIETAS INTÉZET

<http://www.europavarietas.eu>

EuVI ELEMZÉSEK | ISSN : 2061-9812 | **Kiadó** : Europa Varietas Alapítvány – 1135 Budapest,
Szent László út 15. 5. em. 8. | **Felelős szerkesztő** : Türke András István Ph.D | © 2009–2011
Megrendelés : [info\(kukac\)europavarietas\(pont\)eu](mailto:info(kukac)europavarietas(pont)eu)

© Minden jog fenntartva. Tilos a jelen kiadvány egészének vagy egyes részeinek, valamint formai elemeinek és illusztrációinak felhasználása, a kiadó előzetes engedélye nélkül.